Voorjaar 2019

De Natuurkijker

Nieuwsblad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.

Excursies - Minicursussen - IVN Jaarverslag
Schildboomsprinkhaan - Eindejaarsplantenjacht
Voedselbos Leusden - Vleermuizen - Lieveheersbeestjes
Nieuwe Rubrieken: Opmerkzaam wandelen - Plaagdieren

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

IVN excursies april-juni 2019

Vroege vogels

Datum: zondag 14 april; 8.00 (!) tot 10.00 uur
Start: bij het witte hek hoek Keesomstraat / Kamerlingh Onnesstraat, 3817 JW Amersfoort

We gaan ook dit jaar weer kijken en vooral luisteren naar de vogels op landgoed Nimmerdor, gelegen ten zuiden van de stad Amersfoort. Het grootste deel van het landgoed is in handen van de gemeente Amersfoort en staat open voor recreatie. Ook is er een particulier gedeelte dat niet toegankelijk is.

Kuifmees. Foto: Ruud van Veenschoten

Nimmerdor vormt met zijn statige beuken en eikenlanen, reliëf, loof-, naald- en gemengd bos een aantrekkelijk gebied, niet alleen voor de mens, maar ook voor de vele soorten vogels. Het is de tijd van het jaar dat de vogels uitbundig fluiten: de mannetjes roepen de vrouwtjes en laten weten wat hun territorium is. Zo hopen we diverse soorten mezen, spechten, duiven, roofvogels en natuurlijk roodborst, merel, vink en goudhaan te signaleren. Ook de boompieper, boomklever, boomkruiper en winterkoning behoren tot de vaste bewoners van Nimmerdor.

Hoewel de herkenning op basis van geluid centraal staat, kan een verrekijker toch handig zijn voor het geval de vogels zich ook willen laten bekijken.
Meer informatie: tel. 033-4946018

Schapen bij Schothorst. Foto: Wil Schonewille

‘Groene Dag Wandeling’ Schothorst-Hoogland

Datum: zondag 19 mei; 10.00 (!) -12.00 uur
Start: voor de witte villa bij Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21, 3822 NA Amersfoort

Park Schothorst maakt deel uit van de historie van het Hoge Land. Ondanks de toenemende verstedelijking zijn nog steeds restanten zichtbaar van het landschap en vroegere boerenland. Over de dekzandhoogten strekte het Hogeland zich uit van buurtschap de Hoef in het oosten naar de enkele meters lagergelegen Eem in het westen. Na de annexatie in 1974 valt het landgoed onder de gemeente Amersfoort en is ontwikkeld tot stadspark. Tijdens deze wandeling aan de kant van Hoogland, gaan de gidsen van het IVN met u op zoek naar oude en nieuwe ontwikkelingen, die natuur en gebruik in het landschap verbinden.
Meer informatie: Wil Schonewille, tel. 033-2572783 of 06-51402753

Schothorst. Foto: Wil Schonewille

Wandeling door Bloeiend Bloeidaal

Datum: zondag 16 juni; 14.00 tot 16.00 uur
Start: parkeerplaats Koedijkerweg, tegenover nummer 14, adres: 3816 BV Amersfoort

De natuurgidsen van het IVN en Utrechts Landschap organiseren gezamenlijk een wandeling door het prachtige Bloeidaal. Het wordt inmiddels al meer dan tien jaar op een dusdanige manier beheerd dat de natuur maximale kansen krijgt om zich in al haar verscheidenheid aan ons te tonen. Wandelt u mee? Honden kunnen niet mee. Niet geschikt voor rolstoelgebruikers.

Meer info: tel. 06-21186258 of 033-4942002
Aanmelding via email: natuurexcursies@ivnamersfoort.nl

De Natuurkijker

2	Wandelingen en excursies Minicursussen Natuuracademie Terugblik: Korstmossen en NatureToday
7	Voedselbos Leusden Sprinkhanen; Vleermuizen; Eindejaarsplantenjacht; Dassen
13	IVN Jaarverslag
19	Rubrieken: Plaagdieren; Opmerkzaam wandelen; Spinnen; Stadsplanten
24	Groene agenda

Redactioneeltje

Voor dit voorjaarsnummer hebben we geen moment geaarzeld bij de voorplaat. Peter Koblens stuurde ons spontaan een prachtige plaat, voor het geval we nog geen foto voor de cover zouden hebben. Natuurlijk hebben we deze kleurrijke grutto meteen een ereplaats aangeboden.

De hoofdmoot van deze eerste Natuurkijker van de jaargang 2019 is voor de jaarverslagen van de IVN-werkgroepen. Maar natuurlijk ruimen we ook veel pagina's in voor natuurnieuws. Zomer Bruijn praat ons bij over de grootvleermuis en de schildboomsprinkhaan in Birkhoven. Arie van den Bremer doet verslag van de Eindejaars plantentelling en de IVN vleermuiswerkgroep Leusden meldt een recordaantal vleermuizen tijdens de jaarlijkse wintertelling. Verder bieden we gewoontegetrouw onze 'Groene Agenda', een overzicht van alle groene activiteiten in de maanden april, mei en juni.

In deze jaargang starten we met twee spiksplinternieuwe rubrieken. Tjap Broekema vertelt wat hij zoal tegenkomt bij de bestrijding van plaagdieren. Wil Schonewille wandelt wekelijks met een groepje over landgoed Schothorst en zij doet kort verslag van deze serie 'opmerkzame wandelingen'.

De stadsplantenrubriek en de spinnenrubriek lopen nog een tijdje door, want Joop de Wilde en Henny de Bruin zijn echt nog niet uitgekeken op de Amersfoortse flora en fauna.
Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen

Deadline volgende nummer

De 'Natuurkijker' verschijnt in principe eind maart, juni, september en december 2019, op papier en digitaal. De '-Natuurkijker' verschijnt tussendoor als er iets te melden valt, maar dan alleen digitaal. Alle kopij voor het zomernummer moet uiterlijk 15 mei bij de redactie zijn, via email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Bij de voorplaat

Peter Koblens portretteerde een kleurrijke grutto.

De 'Natuurkijker' is het gecombineerde blad van de KNNV-afdeling en de IVN-afdeling Amersfoort en omstreken.
Redactie: Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen
email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Het IVN en de KNNV hebben werkgroepen die zich bezig houden met onder andere vogels, vleermuizen, planteninventarisaties, natuurwandelingen, lezingen, cursussen, duurzaamheid, jeugd, ruimtelijke ordening, fotografie en bomen knotten.

IVN | www.ivnamersfoort.nl
Ruud van Nus, IVN-voorzitter
email: ruudvannus@live.nl
tel: 033-4623011

KNNV | www5.knnv.nl/amersfoort
Joop de Wilde, KNNV-voorzitter
email: jdewilde@euronet.nl
tel: 033-4942126

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C017135

Minicursus ‘Solitaire bijen’

woensdagavond 1 mei en zaterdagmorgen 4 mei
docent: Jan Smit

Wat is het verschil tussen honingbijen en solitaire bijen? Hoe leven solitaire bijen en wat maakt ze zo bijzonder? Stap in de wonderlijke wereld van solitaire bijen. Waar honingbijen en enkele soorten hommels een sociale levenswijze hebben, doet de solitaire bij alles alleen: het maken van een nest, het zoeken van voedsel en het leggen van eitjes. Het komt ook wel voor dat nesten die dicht bij elkaar liggen een kolonie vormen, maar dat hoeft niet. Ook komt het voor dat de bijen dezelfde ingang gebruiken voor het nest (communaal), maar ook dat hangt van de soort af. Solitaire bijen leven meestal maar een paar weken, de nakomelingen overwinteren soms als larve, soms als pop en soms als imago. Wilde bijen hebben vaak een heel speciale relatie met hun biotoop. Soms zijn ze voor hun voedsel (nectar en stuifmeel) geheel afhankelijk van één soort plant. Een voorbeeld is de slobkousbij die alleen op de Grote wederik (Lysimachia vulgaris) leeft. Ook zijn er soorten die uitsluitend in zanderige bodem nestelen zoals de schorzijdebij. De actieradius, het gebied waarbinnen een bij voedsel zoekt, is niet groot en mede afhankelijk van de grootte van de bij.

De theorieavond is op woensdag 1 mei 2019 van 19.30-21.30 uur in het Groene Huis, Schothorsterlaan 21 in Amersfoort. De excursie is zaterdagochtend 4 mei, de exacte locatie wordt woensdagavond bekendgemaakt. Informatie en aanmelding: zie kader.

Minicursus ‘Boombloemen en vruchten’

woensdagavond 15 mei en zaterdagmorgen 18 mei
docent: Arie van den Bremer

Bomen en struiken zijn er in alle maten en soorten. Dat begint al in je tuin maar langs wegen en in parken en bossen neemt dat alleen maar toe. Er zijn nog wel een paar inheemse soorten maar in de loop van de geschiedenis is er uit de hele wereld van alles naar Nederland gehaald. En vervolgens zijn ze in Boskoop aan het knutselen gegaan. We herkennen ze dan vooral aan de vorm van de boom en het blad en soms aan de bloem of de vrucht. Voordeel van het blad is

De Natuuracademie

De Natuuracademie is een samenwerking van CNME ‘Landgoed Schothorst’ en de regionale afdelingen van KNNV en IVN in Amersfoort en omgeving. Voor alle cursussen geldt dat je je per email kunt je opgeven, via cnme@amersfoort.nl. De cursussen kosten 10-15 euro (inclusief koffie, thee en een hand-out); leden KNNV- en IVN-afdeling Amersfoort krijgen 5 euro korting.
Informatie: www.hetgroenehuisamersfoort.nl > ontdekken en leren > Natuuracademie.

Solitaire bij

dat die relatief lang aanwezig is om te bestuderen. Een bloem is er hooguit een paar weken en de vruchten wat langer. In de lente ziet iedereen de witte bloemen van de meidoorn, maar wie heeft wel eens een eiken- of beukenbloem gezien? Bij navraag blijkt dat dit bijna niemand is! In deze cursus gaan we dat veranderen. We laten van een groot aantal bekende bomen en struiken de bloemen, vruchten en zaden tot in detail zien, waaronder de minuscule vrouwelijke bloempjes van de eikel.

De theorieavond is op woensdag 15 mei 2019 van 19.30-21.30 uur in Het Groene Huis, Schothorsterlaan 21 in Amersfoort. De excursie is zaterdagochtend 18 mei, de exacte locatie wordt woensdagavond bekendgemaakt. Informatie en aanmelding: zie kader.

Minicursus ‘Wieren’

woensdagavond 19 juni en zaterdagmorgen 22 juni
docent: Emile Nan (Landelijk Informatiecentrum voor Kranswieren)

Kranswieren zijn complexe groenwieren die behoren tot een groep die al voorkwam in het geologische tijdperk Siluur (ca. 430 miljoen jaren geleden). Wereldwijd zijn er nog ruim 300 soorten kranswieren te vinden. In Nederland onderscheiden we nu 25 soorten verdeeld over vier geslachten. Dat is overzichtelijk. Toch hebben kranswieren de naam moeilijk te

determineren te zijn en krijgen ze vaak weinig aandacht. Na deze minicursus zal hopelijk blijken dat deze reputatie niet terecht is. Het jargon dat in de determinatiesleutels wordt gebruikt, zal worden uitgelegd aan de hand van tekeningen en foto's. Tijdens de excursie op zaterdagochtend gaan we levend materiaal bekijken.

De theorieavond is op woensdag 15 mei 2019 van 19.30-21.30 uur in De Groene Belevenis, Hamersveldseweg 107 in Leusden. De excursie is zaterdagochtend 22 juni, de exacte locatie wordt woensdagavond bekendgemaakt. Informatie en aanmelding: zie kader.

Terugblik korstmossencursus

door Arie van den Bremer

De Natuuracademie zorgde eind februari voor een cursus Korstmossen in De Groene Belevenis in Leusden. Het aantal deelnemers was veertien en dat is een mooi aantal. Vooral voor een excursie is twintig wel veel. Maar we konden iedereen ruim tijd geven voor het gebruik van binoculairen: de kreet 'wauw' was niet van de lucht.

Op zaterdagochtend zijn we naar de Schammer gegaan, want dat is een hotspot voor korstmossen. Vooral de eiken langs de Schammersteeg en de essen langs het Valleikanaal zitten boordevol korstmossen. Daartussen zitten vrij bijzondere soorten, zoals trompettakmos, olijfschildmos en witgerande stofkorst.

Namen van korstmossen zijn soms heel leuk. Wat te denken van kauwgommos, frietzakbekermos, hek-

Waar vind je korstmossen die op steen groeien? Foto: Leendert Smit

Foto's maken van korstmossen, terwijl de naamkaartjes op de schors zijn geprikt. Foto: Leendert Smit

senvingermos en stoeprandvingermos. Vroeger heette frietzakbekermos nog 'patatzakbekermos', maar de naamgevingscommisie bestaat nu ook uit Vlamingen, vandaar.

De excursie begon op het parkeerterrein bij de hockeyvelden in De Schammer in Leusden. Korstmossen groeien vooral op dood en levend hout, op de grond en op steen. En waar vind je steen? Ja, op het parkeerterrein.. Iedereen maakte dus een duik en bewonderde rond dambordje en muurschotelkorst. Daarna zijn we de bomen langsgegaan. Een praktisch probleem is dat kijken naar een korstmosthallus met veertien mensen tegelijk lastig is. Daarom had ik vooraf plastic kaartjes met namen gemaakt en die met een punaise bij interessant soorten in de bomen geprikt. Dat zorgde voor enige hilariteit, maar het werd wel gewaard. Want je kunt dan een foto maken van een thallus met de bijbehorende naam erbij. Een geslaagde cursus, denk ik…

IVN-weekend 2019 bijna vol

Onze vooraankondiging in de vorige Natuurkijker (winter 2018) van het jaarlijkse IVN weekend op 3-4-5 mei is heel goed ontvangen! We hebben al 26 aanmeldingen, hetgeen betekent dat er nog slechts enkele plekken over zijn.

We gaan dan ook supermooie gebieden verkennen, zoals het Haaksbergerveen en het Buurserland. Het Twentse land dus, onder leiding van gidsen van de plaatselijke IVN daar. We verblijven in NIVON-huis 'den Broam' te Haaksbergen. Zo'n logeerpartij met z'n allen is altijd supergezellig. Kosten zijn 125 euro p.p., dat is inclusief excursies en verblijf. Na aanmelding krijgt iedereen nadere details te horen van ons.

Als je toch nog heel graag mee wilt, neem dan voor overleg z.s.m. contact op met Greetje Moeliker, tel. 06-39661707 of email: greetjemoeliker@gmail.com. Maar vol is vol…
Een groene groet van het organisatieteam: Wilma van Dijke, Ans Dijkstra, Cisca van Koelen en Greetje Moeliker

Arnold van Vliet over Nature Today en Civil Science

door Rien Jans

Voor een uitverkocht huis (er waren tachtig belangstellenden en de toegang is altijd gratis) hield bioloog Arnold van Vliet op 5 maart 2019 een levendige lezing over spectaculaire veranderingen in de natuur.

"Ik gebruik het woord 'spectaculair' misschien wat vaak vanavond", verontschuldigde Van Vliet zich halverwege de avond, "maar er gebeuren momenteel nu eenmaal veel bijzondere dingen in de natuur." Van die bijzonderheden houdt Van Vliet ons al lange tijd dagelijks op de hoogte. Hij werkt voor Wageningen Universiteit en startte er jaren geleden de natuurkalender (zie www.natuurkalender.nl) voor alle fenologische meldingen die je maar kwijt wil. Iedereen kan er meldingen aan doorgeven.

Inmiddels is de natuurkalender opgenomen in de website Naturetoday.com waar dagelijks nieuws over de natuur is te vinden. Dat nieuws wordt verzorgd door een twintigtal natuurorganisaties en een groeiend aantal provincies, die een steeds grotere rol spelen in het natuurbeheer en -beleid in Nederland.

Wie het dagelijkse natuurnieuws graag in zijn mailbox ontvangt, kan zich eenvoudig op de (gratis) nieuwsbrief abonneren door te klikken op 'over ons' op Nature Today. Onder 'volg ons' kun je kiezen voor die nieuwsbrief per e-mail of voor Twitter of voor Facebook.

Binnenkort lanceert Nature Today ook Nature Today Go, een app die al je locatiegebonden natuurnieuws in je smartphone aflevert. De demo-versie is al te zien via Nature Today, maar de app zelf is er nog niet. Daarvoor heeft Van Vliet nog wat startkapitaal nodig. Om dat bij elkaar te krijgen, kun je bijdragen aan zijn crowdfundingsactie. Als er 25.000 euro binnen is, begint de bouw van de app en de teller staat momenteel op ruim 21.000 euro. Als je meebetaalt, ook al is het maar 1 euro, mag je meebeslissen over wat er binnenkort in Nature Today Go gaat verschijnen. Doen!

Zandbijwaaiertje bij grijze zandbij

Tekst en foto Kees de Heer

Zandbijen doen hun naam eer aan. We hebben in Nederland wel zeventig verschillende soorten zandbijen en al deze insecten graven nestjes in zand. De grijze zandbij doet dat van maart tot mei en daarmee is zij een van de vroegst vliegende wilde bijen. Dit insect is bijna helemaal zwart, met opvallende grijze haren op kop en borststuk.

Een grijze zandbij wordt belaagd door parasieten met waaiervleugels.

Tijdens het portretteren van grijze zandbijen zag ik dat deze insecten werden aangevallen door een iets kleiner beest met waaiervleugels. Ik dacht eerst dat ik vrouwelijke parasieten zag die bliksemsnel hun eitjes op het achterlijf van een bij deponeerden. Later besefte ik dat zat te kijken naar mannelijke parasieten die ervoor zorgden dat de vrouwelijke parasieten in het achterlijf van de grijze zandbij werden bevrucht…

Het zandbijwaaiertje krijg je echt hoogst zelden te zien. Deze waaiervleugelige parasiteert uitsluitend op zandbijen. De vrouwtjes leven in het achterlijf van een zandbij en ze komen daar nooit uit. Je kunt alleen het oranje kopborststuk zien, want dat steekt tussen twee achterlijfssegmenten van de gastheer naar buiten.

De mannetjes van het zandbijwaaiertje vliegen eind februari heel even rond. Alle mannelijke larven groeien op in het achterlijf van een bij, evenals de vrouwelijke. Maar terwijl de vrouwelijke dieren na hun verpopping gewoon blijven zitten, komen de mannelijke dieren na hun verpopping wel tevoorschijn. Zij kunnen vliegen, maar ze kunnen niet eten en ze leven hooguit een paar uur. In die tijd moeten ze wel de vrouwelijke dieren bevruchten.

Leusden krijgt eigen Voedselbos

Hou je van lekker eten uit de buurt, ben je benieuwd of voedselproductie ook samen kan gaan met natuur, of wil je gewoon lekker buiten zijn om te genieten hoe alles groeit en bloeit, dan is 'Voedselbos Leusden' een project waar je bij moet zijn. Op een halve hectare aan de Groene Zoom start dit voorjaar een groep vrijwilligers het eerste Leusder Voedselbos.

Vanaf 3 april kun je mee doen!
Het Voedselbos start op woensdag 3 april met een introductieavond in de Groene Belevenis. Volg het Voedselbos via de nieuwsbrief en op Instagram via @Voedselbosleusden.

Voedselbos?
Voedselbossen zie je steeds meer en het idee is eenvoudig. Plant verschillende struiken, bomen en planten bij elkaar en laat het zich ontwikkelen tot een bos. Als je op dit natuurlijke proces meelift door alleen maar eetbare soorten te planten, dan krijg je vanzelf een voedselbos. Omdat er een groot aantal verschillende soorten bij elkaar staan heb je geen last van plagen en hoef je niet te spuiten. Een bos bemest zichzelf en de bodem blijft vruchtbaar. Naast voedsel produceert het bos ook natuur, want er is volop plek voor vogels, insecten en planten. Een voedselbos is de Nederlandse agroforestry of permacultuur.

De akker aan de Groene Zoom is nu nog winters kaal, maar in de zomer bloeit hier de bloemenakker en wordt het nieuwe voedselbos aangeplant. Foto: Mildred Klarenbeek

Praktijk
Het idee is prachtig. Een groep vrijwilligers heeft het initiatief genomen en brengt het Voedselbos Leusden in de praktijk. Er is een perceel gevonden en de eerste beplantingsplannen zijn in de maak. Er worden fondsen gezocht om plantmateriaal te kopen en er is samenwerking met Universiteit Wageningen. Het eerste jaar komen er pompoenen, aardappelen en maïs, en vanaf de herfst komen er vruchtbomen en struiken bij. Ook komen er grotere bomen zoals walnoten. Met de jaren gaat het bos groeien. Natuur en landbouw gaan zo hand in hand.

Vlindertuin en Bloemenakker
Veel Leusdenaren kennen al de Vlinder- en Bijentuin, en veel mensen plukten al eens via de plukbon op de Bloemenakker. Het Voedselbos gaat hierop aansluiten. Iedereen is straks welkom om naast een mooi bos veldbloemen ook nog vruchten te plukken of noten te verzamelen. Of gewoon wat rond te kijken en te genieten van een mooie vogel of een libel.

Nieuwsgierig?
Wil je meer informatie? Meehelpen in de werkgroep? Of het voedselbos volgen, en in de zomer de pompoenen zien groeien, mais plukken? Meedoen kan op verschillende manieren. De introductie avond is op woensdag 3 april 2019, aanvang 19:30 uur, in de Groene Belevenis (Hamersveldseweg 107 in Leusden). Deelname is gratis. Aanmelden voor de avond, of voor de nieuwsbrief: contact via email Voedselbosleusden@gmail.com. Volg het Voedselbos ook via Instagram op @Voedselbosleusden, en de website www.cmlleusden.nl/voedselbos

LABRIE heeft voor elke schilderklus, de juiste verfbus!
LABRIE
verf - behang - glas
kunstschildersmaterialen
Leusderweg 113-115 * Amersfoort *
Tel: 033 461 37 77

Nieuwe Nederlandse sprinkhaansoort in Amersfoort

door Zomer Bruijn

Volgens het notitieboek waarin al mijn natuurwaarnemingen zijn bijgehouden, bevond ik me in de nacht van 5 april 1987 in het Randenbroekerbos (Amersfoort), waar op mijn batdetector (vleermuisontvanger) een ritmisch tikkend geluid te horen was. Het bleek uit een alleenstaande conifeer te komen, die hier op het gazon stond. Met behulp van een schijnwerper en verrekijker kon ik uiteindelijk zien dat het om een grootoorvleermuis ging, die op een hoogte van ongeveer zeven meter, met zijn kopje naar beneden gericht, tegen een stam zat en daar zijn baltsgeluid liet horen. Dit geluid bestond uit ritmische hoogfrequente tikken, in een tempo van ongeveer 72 pulsen per minuut, terwijl de temperatuur toen 9° Celsius bedroeg.

In mijn waarnemingenlijst valt verder te lezen dat hetzelfde baltsgeluid hier ook in de navolgende jaren 1988 t/m 1991 en in 1993 was te horen. Soms klonk het vanuit dezelfde conifeer op het gazon, in andere gevallen was het te horen vanuit de hoge coniferen naast het koetshuis. Daarna was het geluid hier meerdere jaren niet meer aanwezig, waardoor ik op den duur stopte dit elk voorjaar te controleren.

Het was dan ook zeer verrassend toen ik vele jaren later op 28-9-2016, tijdens het zoveelste nachtelijke bezoek aan het Randenbroekerbos, opeens naast het koetshuis weer luid tikkende geluiden op de detector hoorde! Enthousiast vertelde ik mijn drie metgezellen dat dit snel tikkende geluid op de 21 kHz. het baltsgeluid van de grootoorvleermuis moest zijn, en dat ik dit al vele jaren eerder op dezelfde plek had gehoord!

Dat was in 2016, maar ook het afgelopen jaar was op 13-10-2018 hetzelfde geluid weer te horen bij het koetshuis. Op de hiernavolgende avonden zou ik zelfs merken dat er gelijktijdig op acht plekken in de directe omgeving het tikkende geluid te horen was! Nadat ik er enkele mooie geluidsopnamen van had gemaakt, heb ik in mijn enthousiasme op 27 oktober 2018 in Utrecht op de jaarlijkse VLEN-dag (Vleermuiswerkgroep Nederland) een korte voordracht met geluid gehouden, getiteld 'Het baltsgeluid van de Grootoorvleermuis'.

Na afloop kreeg ik van het ongeveer honderd-koppige publiek een stevig applaus, en een fles wijn op de koop toe. Er was echter één man in de zaal die vroeg hoe ik zo zeker was dat het geluid een grootoorvleermuis betrof, want hij had deze soort ook wel eens baltsend gehoord, maar dat leek hem niet hetzelfde te klinken!

Ik vertelde hem van de overtuigende zichtwaarnemingen die ik jaren geleden had gedaan. Mede doordat ik hierna bij mezelf toch een beginnend spoortje van opkomende twijfel weg wilde nemen, besloot ik het geluid - dat eind oktober 's nachts nog steeds nabij het koetshuis te horen was - zo lang mogelijk te blijven volgen. Tot mijn verbazing bleek dit nog vele weken mogelijk. Elke nacht was het geluid nog te horen, zelfs toen de temperatuur 's nachts al tegen de vorstgrens gezakt was!

In het begin, toen eind september de nachten veel warmer waren, werd er ongeveer 280 keer per minuut gepulst, maar naarmate de nachten kouder werden zakte het aantal pulsen tot slechts enkele tientallen per minuut. Inmiddels was ik er al van overtuigd geraakt dat het geen vleermuisgeluid kon zijn: vleermuizen roepen niet meer zo laat in het seizoen en ook niet bij zo'n lage temperatuur. Maar datzelfde gold immers ook voor allerlei insecten? Wie of wat zou dat geluid dan toch maken?

In de nacht van 19-12-2018 bleek ik opeens geluk te hebben! Van de acht hoorbare dieren waren er inmiddels nog drie over; de rest had wellicht door de kou al het loodje gelegd. Twee van deze dieren klonken deze avond zoals gewoonlijk hoger vanuit een conifeer, maar de derde leek nu op slechts een hoogte van twee meter te roepen! Dit kon mijn kans zijn! Ik ben de struikjes in gekropen en heb met mijn zaklamp net zo lang in het onderste gedeelte van een conifeer gezocht, tot ik opeens een mooi, lichtgroen boomsprinkhaantje vond!

Dát moest de bron van het raadselachtige geluid zijn! Het diertje had geen vleugels en bleek voelsprieten te hebben van wel zes centimeter lengte. Hij stak met zijn lichtgroene lijfje fel af tegen het bruin van de tak waarop hij zat. Ik heb er wat foto's van gemaakt, en die opgestuurd naar sprinkhaandeskundige Baudewijn Odé. Hij wist te vertellen dat het om een mannetje boomsprinkhaan ging, met de Latijnse naam 'Cyrtaspis scutata'. Er bestond geen Nederlandse naam voor deze soort, maar omdat hij op zijn rug een opvallend groot schild heeft, zou de naam schildboomsprinkhaan voor de hand liggen.

Odé wist ook te melden dat deze sprinkhaansoort niet in Nederland thuishoorde, en dat het om een mediterrane soort ging, waarvan de meest noordelijke vindplaats Bretagne is, in West-Frankrijk. De voorouder(s) van deze sprinkhaan zullen destijds waarschijnlijk met een transport vanuit het zuiden naar Amersfoort zijn vervoerd. Omdat de soort met zekerheid al in 2016 in het Randenbroekerbos was gehoord, zullen de sprinkhaantjes die nu in 2018 te horen waren, daar nakomelingen van zijn, aangezien een sprinkhaan maar één lente- en zomerseizoen leeft. Omdat de soort hier tenminste al twee jaar nakomelingen heeft gekregen, mogen we dus werkelijk spreken van een nieuwe Nederlandse sprinkhaansoort: de schildboomsprinkhaan.

Schildboomsprinkhaan in het Randenbroekerbos. Foto: Zomer Bruijn

Baudewijn Odé heeft het voorval aan de VARA gemeld, waarna er in het radioprogramma 'Vroege Vogels' een item aan werd gewijd. De volgende dag bleek het nieuwtje zelfs overgenomen te zijn door allerlei kranten, radio en tv. Zoals gezegd heb ik tijdens vele avondbezoekjes gecontroleerd tot hoe laat in het seizoen het baltsgeluid nog te horen zou zijn. Er was aan het eind van het jaar nog maar één roepend sprinkhaantje overgebleven, maar die hield het verrassend lang vol. Zelfs na een licht nachtvorstje was dit laatste diertje nog traag actief. Zo werd er in de avond van 14 januari 2019 bij een temperatuur van 2,9 °C. nog 21 keer per minuut gepulst. Daarna kwamen er enkele dagen met nachtvorst en sneeuw, waarna ook dit laatste sprinkhaantje niet meer werd gehoord.

Nu maar wachten en hopen dat er in de zomer van 2019 weer een aantal nieuwe schildboomsprinkhaantjes te horen zal zijn! Ondertussen zal ik moeten nadenken over een stevige rectificatie op de volgende VLEN-dag! Ik zal met hangende oortjes mijn vergissing moeten toegeven en melden dat de geluiden die ik een jaar eerder als vleermuisgeluid presenteerde, in werkelijkheid door een sprinkhaan werden gemaakt! Zouden ze de fles wijn die ik toen kreeg, weer terug willen hebben?

Recordaantal vleermuizen geteld in Leusden

De afgelopen weken stonden in het teken van de vleermuis wintertellingen. In Leusden wordt deze wintertelling gedaan door een vaste groep vrijwilligers van de IVN vleermuis werkgroep Leusden, en zij telden dit jaar een record aantal vleermuizen.

De meest getelde soort was de gewone dwergvleermuis (29), gevolgd door de gewone grootoorvleermuis (17) en de baardvleermuis (8). Ook werd er nog een franjestaart, ruige dwergvleermuis en een watervleermuis geteld. Het totaal aantal getelde vleermuizen kwam uit op 57, dit zijn er 17 meer dan vorig jaar. Er leven in Leusden acht soorten vleermuizen waarvan zes in de winter zijn geteld. De zes soorten overwinteren onder andere in kerktorens, bunkers en kelders. De andere twee soorten overwinteren in gebouwen en boomholtes.

De toename van het aantal vleermuizen is onder andere te danken aan de nodige inspanningen van de werkgroep, gemeente Leusden en landgoedeigenaren die zich de afgelopen jaren sterk maakten om nieuwe objecten in te richten of toegankelijk te maken voor vleermuizen. Hierdoor kon het leefgebied van de vleermuizen vergroot worden.

Vleermuizen houden een winterslaap van ongeveer vijf maanden en zij doen dit omdat er in de winter weinig insecten zijn om te eten. In een winterverblijf zakt de temperatuur van een vleermuis naar de omgevingstemperatuur. Hun hartslag daalt naar 20-30 slagen per minuut in plaats van 300, en ze halen nog maar eens in de vijf minuten adem. Hierdoor is het energie verbruik zeer laag. In een winterverblijf moet een constante temperatuur zijn, het mag er niet vriezen, maar ook niet warmer zijn dan 10 graden. Ook moet het er bij voorkeur vochtig zijn om uitdroging te voorkomen.

Ondanks het record blijft men wel zorgen houden over de toekomst van de vleermuizen. Vooral de populatie gebouw-bewonende soorten staat continue onder druk. Dit komt mede doordat steeds meer gebouwen hermetisch afgesloten worden om ze energiezuiniger te maken. Vleermuizen zitten veel in gebouwen en met name in spouwmuren, maar ook achter daklijsten, houtbekleding, loodslabben rond schoorstenen of kozijnen. Vleermuizen kunnen door de kleinste spleten omdat ze hun borstkas plat kunnen maken. Door het afsluiten van gebouwen verliezen vleermuizen hun huis.

In Nederland komen achttien soorten vleermuizen voor, waarvan tien soorten gebouw-bewonend zijn. Alle soorten zijn beschermd omdat ze heel kwetsbaar zijn. Vleermuizen kunnen zelf geen nest of hol maken, ze krijgen maar één jong per jaar en ze zitten met grote groepen bij elkaar. Ze leven van insecten en ze zijn 's nachts actief. Vleermuizen oriënteren zich in de duisternis door gebruik te maken van echolocatie. Vleermuizen zijn van groot ecologisch belang omdat ze insecteneters zijn, zo eet een watervleermuis wel drieduizend insecten per nacht.

Meer info over vleermuizen in Leusden, via email: vleermuisleusden@gmail.com
Vleermuisvriendelijk bouwen: www.vleermuis.net/bescherming/vleermuisvriendelijk-bouwen

Een franjestaart in winterslaap. Foto: Willem Berger

Jaarlijkse eindejaars plantenjacht van Floron

door Arie van den Bremer

Waar gaat dit over?
De Floron organiseert elk jaar een actie voor mensen die het risico lopen de kerstdagen in eenzaamheid door te brengen en die niet de deur uitkomen. De plantenwerkgroep van de KNNV heeft dit jaar deze actie opgepakt en haar leden uitgenodigd voor deze plantenjacht. Dat houdt in het zoeken tussen Kerst en Nieuwjaar naar planten die dan bloeien. Een soort telt mee als er helmknoppen en bloembladen te zien. Helmknoppen zijn bij grassen nodig, want grassen hebben geen bloemen met een kleur. Bij niet-grassen moet je een kleur zien van kroonbladen. Er zijn nog vaak uitgeboeide bloemen te vinden maar die tellen niet mee. Een voorwaarde is ook dat je maar een uur mag zoeken. Als je dat rennend doet, is de kans dat je veel vindt dus groter....

We hebben twee locaties bezocht. Op donderdag 27 december zijn we begonnen op het parkeerterrein in De Schammer en vervolgens langs de A28. We zijn geëindigd op een braakliggend bouwterrein aan de Hessenweg tegenover De Schammer. Op vrijdag 28 december hebben we het winkelcentrum Hamershof in Leusden uitgekamd. Ik was benieuwd of er mensen mee zouden doen en tot mijn verassing deden negen mensen mee. Vanwege de privacy mag je geen achternamen meer noemen, dat doen ze bij verdachte inbrekers ook niet. Aan de plantenjacht deden mee Laurien T, Han B, Frits van den B (2x), Wil S, Tom H, Ank L, Joop de W, Erik E en Arie van den B. Helaas konden we in de Schammer geen koffiedrinken, dat kon wel in winkelcentrum de Hamershof.

Aan het eind van de plantenjacht op 3 januari waren er 1130 lijsten ingevoerd door 633 deelnemers(groepen). Het aantal waarnemingen was landelijk 18465 en het aantal soorten 537. Het grootste aantal soorten op een lijst was 86. Gemiddeld per lijst 16,3 soorten.

Winkelcentrum Hamershof (kolom 1 in tabel)
De Hamershof is een heel stedelijk gebied en daarom was ik ook heel nieuwsgierig naar het mogelijke verschil met De Schammer. We vonden nu 26 soorten en we waren met vier mensen. Dat we met vier waren, verklaart niet het verschil in aantal soorten. Elke hoek is goed onderzocht. Het zijn gewoon twee verschillende omgevingen. In het winkelcentrum is het beleid alles netjes te houden en 'onkruid' weg te poetsen. Eigenlijk hadden we niets mogen vinden. Een vreemde eend in de bijt is de dotterbloem, die stond in een plantenbak die drijft in de gracht in het winkelcentrum. De vinder was er zeer trots op.

De Schammer (kolom 2 in tabel)
We waren met zeven mensen en het was mooi weer. De meeste soorten stonden langs de verharding op het parkeerterrein en op de bouwkavels langs de Hessenweg (geroerde grond). Ik weet niet wat veel is, maar 41 soorten lijkt me dat wel te zijn. We hebben de hazelaar niet genoteerd, maar achteraf had dat wel gekund. Het vreemde bij hazelaars is dat er tegelijk kleine katjes en katjes van vijftien centimeter lang, vol met stuifmeel. En dat terwijl er nog geen enkel vrouwelijk bloempje te vinden is. De hazelaar is sowieso een zeer bijzondere struik.

Conclusies
Op de website van de Floron is te zien welke soorten het meest zijn gevonden. Daar wordt een top-25 van dat moment gepubliceerd. Zie kolom 3 in de tabel. In kolom 4 staat het aantal keren dat de soort is gevonden.

Het aardige is dat we alle top-25-soorten in de Schammer hebben gezien, behalve grote ereprijs. Volgens mij hebben de mensen zich vergist en moet het veldereprijs zijn. In het winkelcentrum Hamershof hebben we muurleeuwenbek gevonden met mooie paarse bloempjes, tientallen plantjes en allemaal in de voeg tussen opgaand gevelmetselwerk en straatsteen. Dat is echt een stedelijke plant die je niet in de Schammer zult vinden en het is daarom leuk ook deze locatie bezocht te hebben. De soorten van de landelijke top-25 zijn in onze lijsten met groen aangegeven. Tot slot hebben alle deelnemers met meer dan dertig waarnemingen een vermelding gekregen in het eindrapport van de Floron, dat te vinden is op de website www.floron.nl. Wij worden daar met 41 soorten in de Schammer dus ook genoemd.

	Hamershof	De Schammer	Landelijk	Aantal waarnemingen
	1	2	3	
1	Bernagie	Akkerdistel	Madeliefje	869
2	Bleek cypergras	Akkervlooltje	Straatgras	839
3	Boerenwormkruid	Bezemkruiskruid	Vogelmuur	808
4	Duizendblad	Bijvoet	Klein kruiskruid	807
5	Gewone dotterbloem	Boerenwormkruid	Herderstasje	792
6	Gewone hoornbloem	Canadese fijnstraal	Paarse dovenetel	712
7	Gewone melkdistel	Duizendblad	Duizendblad	670
8	Harig knopkruid	Echte kamille	Paardenbloem	662
9	Herderstasje	Gestreepte witbol	Kropaar	524
10	Jakobskruiskruid	Gewone hoornbloem	Gewone melkdistel	492
11	Klein kruiskruid	Gewone melkdistel	Tuinwolfsmelk	480
12	Klein streepzaad	Gewone spurrie	Kleine veldkers	320
13	Kleine veldkers	Glanshaver	Witte dovenetel	308
14	Madeliefje	Grijze mosterd	Canadese fijnstraal	290
15	Melganzenvoet	Hazelaar	Jakobskruiskruid	252
16	Moederkruid	Herderstasje	Reukeloze kamille	237
17	Muurleeuwenbek	Herik	Klein streepzaad	235
18	Paardenbloem	Jakobskruiskruid	Boerenwormkruid	233
19	Paarse dovenetel	Klein kruiskruid	Harig knopkruid	215
20	Perzikkruid	Klein streepzaad	Gewone hoornbloem	207
21	Rode klaver	Kleine varkenskers	Grote ereprijs	207
22	Scherpe boterbloem	Kleine veldkers	Kluwenhoornbloem	205
23	Straatgras	Kluwenhoornbloem	Hazelaar	203
24	Tuinwolfsmelk	Kropaar	Bezemkruiskruid	195
25	Veldzuring	Kweek	Herik	189
26	Vogelmuur	Madeliefje		
27		Melganzenvoet		
28		Paardenbloem		
29		Paarse dovenetel		
30		Raapzaad		
31		Reigersbek		
32		Reukeloze kamille		
33		Rode klaver		
34		Scherpe boterbloem		
35		Schijfkamille		
36		Straatgras		
37		Timotee		
38		Tuinwolfsmelk		
39		Vogelmuur		
40		Winterpostelijn		
41		Witte dovenetel		

Broedseizoen in winkelcentrum de Hamershof

door Arie van den Bremer

Eind februari liep ik door winkelcentrum de Hamershof en ik zag een aannemer bezig met het afdekken van een groot deel van de pannendaken met groen gaasdoek. Een heel raar gezicht Waar zou dat nu voor zijn? Dat bleek om te voorkomen dat er vogels gaan nestelen. De eigenaren van het centrum zijn de gebouwen aan het renoveren en gelijktijdig energiearm aan het maken. Dat laatste wordt bereikt door over de pannen geïsoleerde staalplaten te leggen. Op de nieuwe dakbedekking komen waar nuttig zonnepanelen. Dat is op zich een mooi plan.

Er bestaat een broedseizoen en in die periode mag je broedende vogels niet storen; dit geeft veel hectiek zoals bij de bomenkap in Birkhoven. Voor de Hamershof is de gemeente Leusden bang dat er huismussen, gierzwaluwen en vleermuizen in het broedseizoen gaan nestelen en dat dan de daken niet vernieuwd kunnen worden. Dat kun je voorkomen door alle daken af te sluiten met groen gaasdoek. Als de stalen platen erop zitten zal geen enkele vogel nog een nestje kunnen maken. Ik weet niet of er voorzieningen worden getroffen om dat voor die beestjes toch mogelijk te maken.

Groen gaasdoek in de Hamershof. Foto: Arie van den Bremer

Dassen eten naaktslakken

Tekst en foto's: Zomer Bruijn

Het is bekend dat dassen veel regenwormen eten; daarnaast zouden naaktslakken eveneens op hun menu staan. Van dat laatste had ik al vaker gehoord, maar nooit had ik dit zelf kunnen zien, hoewel ik al vele jaren regelmatig naar dassen kijk. Met behulp van een nachtkijker zou daar eindelijk verandering in komen.

Bij het kijken naar dassen maak ik graag gebruik van cameravallen of van een nachtkijker, die met behulp van infrarood licht ook 's nachts een bruikbaar beeld laten zien. Deze onzichtbare verlichting heeft als voordeel dat het de dieren niet stoort. In het infrarode licht blijken naaktslakken bij droog weer als donkere strepen heel goed zichtbaar te zijn tegen de veel lichtere bosbodem. Zo heb ik meerdere malen kunnen zien hoe een das tussen een aantal naaktslakken door scharrelde, zonder dat deze werden opgegeten. Sterker nog: een enkele maal was het duidelijk dat de das een naaktslak had gevonden, maar dat hij die gewoon links liet liggen. Daarom twijfelde ik wat over de vraag of dassen nu wèl of geen naaktslakken zouden eten.

De nacht van 23 juni 2017 zou me daar meer duidelijkheid over geven. Die avond laat stond ik met de nachtkijker tegen de rand van een bos bij Leusden, en keek uit over een klein weilandje. Er waren twee hazen te zien, en wat verderop stond een reegeit; hun ogen reflecteerden duidelijk het onzichtbare licht van de kijker. Tot mijn verrassing verscheen er vanuit het bos links van me, opeens een volwassen das. Zonder me op te merken hobbelde het dier op een meter of zes afstand voor me langs, en ging rechtstreeks naar de sloot aan de andere kant van het weiland. Hier bleef hij zó lang aanwezig, waarbij hij zich nauwelijks verplaatste, dat ik besloot wat dichterbij te komen, om te zien wat hij daar deed.

Toen ik wat genaderd was, zag ik dat het licht van mijn kijker bijna voortdurend flikkerend in de ogen van de das werd gereflecteerd. Waarom gebeurde dat? Waarom reflecteerden zijn ogen niet met een constante intensiteit zoals gewoonlijk? Nog dichterbij gekomen zag ik dat de das met zijn neus in de grond gestoken, voortdurend nee leek te schudden. Dit zou die flikkerende reflectie kunnen verklaren! Hoewel de zwakke wind uit de goede richting leek te komen, kreeg het dier even later toch lucht van me: zijn neus ging snuivend omhoog en weldra hobbelde hij op een drafje langs de sloot van me weg.

Een (jonge) das besnuffelt een naaktslak, maar eet hem niet op.

Toen ik ging kijken op de plek waar hij bezig was geweest, bleek hier een aantal kleine, doorgaans ronde kuiltjes te zien, alsof iemand steeds een forse tennisbal ongeveer twee centimeter in de grond had gedrukt. Het platgedrukte gras in deze kuiltjes glinsterde wat en voelde plakkerig aan. Al snel was de verklaring hiervoor gevonden: de das was hier op jacht geweest naar naaktslakken, die hier - uitsluitend vlak langs de sloot - in flinke aantallen te zien waren!

Kennelijk had hij deze slakken met zijn neus stevig tegen de grond gedrukt en - al neeschuddend - een poos rondgewenteld, waardoor bij elke slak een rond plakkerig kuiltje was ontstaan. De bedoeling zal zijn geweest, door wrijving het overvloedige afweerslijm dat een belaagde naaktslak kan produceren, zo veel mogelijk kwijt te raken. Daarna kon de slak dan worden opgegeten. In totaal waren over een lengte van vijfentwintig meter langs de sloot een kleine twintig verse 'slijmkuiltjes' te vinden, evenals een dozijn oudere kuiltjes die al eerder waren ontstaan en vrijwel opgedroogd waren.

Nu had ik dan toch eindelijk zelf kunnen vaststellen dat dassen wel degelijk naaktslakken eten. Later vertelde bioloog Jaap Mulder me, dat hij had waargenomen hoe een das een segrijnslak had opgegeten. Ook huisjesslakken staan dus op het dassenmenu. Deze huisjesslakken beschikken niet over het taaie afweerslijm waarmee naaktslakken zich proberen te beschermen. Wellicht staan naaktslakken door dit taaie slijm niet altijd even hoog op het menulijstje van de das, maar voelde dit dier zich gedwongen door voedselgebrek. Het langdurig droge weer van de laatste weken daarvoor bracht immers met zich mee, dat de meeste regenwormen onbereikbaar diep in de grond zaten.

Het slijmerige kuiltje waarin een naaktslak is rondgewenteld.

Van het IVN bestuur

Contactgegevens IVN leden

door Vivian Tamminga

Soms raken we leden en donateurs kwijt, omdat ze vergeten ons nieuwe contactgegevens te sturen… Zijn uw emailadres, telefoonnummer of andere contactgegevens onlangs gewijzigd? Geef dit dan z.s.m. door via email: ledenadministratie@ivnamersfoort.nl. Zo blijft u altijd op de hoogte van het laatste IVN-nieuws en van al onze activiteiten…

Lieveheersbeestjesproject op basisscholen in Amersfoort

door Kees de Heer

Lieveheersbeestjes zijn een beetje 'aaibaar'. Kinderen durven deze bolronde kevertjes wel op te pakken en daarom zijn ze uitermate geschikt voor een telproject op schoolpleinen. Dit voorjaar willen we voor de derde keer met schoolkinderen naar keverstippen kijken. Mei is de meest geschikte periode om lieveheersbeestjes te tellen. Dankzij de stijgende temperaturen worden de kevertjes in deze maand echt actief. Ze leggen eitjes, zodat je eind mei – begin juni niet alleen volwassen kevers kunt vinden, maar ook larven en poppen.

We hebben intussen op twaalf verschillende scholen lieveheersbeestjes geteld en gedetermineerd. Maar Amersfoort heeft vijfenvijftig basisscholen. We willen graag alle Amersfoortse scholen de kans geven om met groep 4/5 mee te doen aan ons lieveheersbeestjesproject.

De werkgroep lieveheersbeestjes van de IVN-afdeling Amersfoort zorgt voor een gastdocent, in nauwe samenwerking met de eventuele natuurouders van de school. Een van de begeleiders vertelt kort over de leefwijze van lieveheersbeestjes en over de werkwijze bij de telling. Vervolgens gaan de leerlingen naar buiten en dan vangen ze in kleine loeppotjes een lieveheersbeestje. Meestal verzamelen we kevers op het schoolplein; bij scholen met een kale tegelvloer zoeken we een plantsoentje in de buurt. Vervolgens worden de gevangen kevertjes in het klaslokaal goed bekeken en met een zoekkaart op naam gebracht. De gastles duurt ongeveer anderhalf uur.

Om vijftig basisscholen te kunnen helpen met lieveheersbeestjes tellen, hebben we wel wat meer begeleiders nodig. Wie daarvoor interesse heeft, kan zich melden bij coördinator Kees de Heer, keesdeheer@kpnmail.nl.

Kinderen bij een lieveheersbeestjesposter. Foto: Kees de Heer

IVN Jaarverslag 2018

Jaarverslag Werkgroep Natuurlezingen Amersfoort (WNA)

door Rien Jans

In 2018 kleurde de WNA lekker buiten de lijntjes. Naast de zeven reguliere lezingen organiseerden we in maart een Q&A, een vraag-antwoordsessie met wereldrecordhouder Vogelen Arjan Dwarshuis, na de vertoning van zijn film Arjan's Big Year in filmtheater De Lieve Vrouw. Bovendien organiseerden we in mei en juni twee mini-lezinkjes gecombineerd met twee korte excursies, in beide gevallen gewijd aan specifieke diersoorten. Met gemiddeld 61 bezoekers bij de reguliere lezingen zetten we de stijgende lijn - sinds onze terugkeer in Het Groene Huis in 2016 - in de bezoekersaantallen mooi door.

Het jaar startte voortvarend met een avond over macrofotografie. Het subthema 'Kleine beestjes voor de lens' zorgde voor een volle zaal en de drie sprekers Milon, Marco en Henny voor een boeiende avond, inclusief alle technische details bij de foto's uiteraard. Het werd een avond met veel nieuwe gezichten in het publiek, wat we extra leuk vinden. In februari trok ook 'onze' Amersfoortse troef Frank Berendse een volle zaal, met een nationaal thema. Aan de hand van zijn recente boek 'Wilde Apen' (subtitel: Natuurbescherming in Nederland) schetste de emeritus hoogleraar de complexe verhouding tussen mens en natuur in Nederland.

Twee avonden was de provincie Utrecht plaats van handeling of liever: plaats van onderzoek. In maart hield RAVON-man Wim de Wild een degelijk verhaal over de 16 soorten reptielen en amfibieën in de provincie Utrecht (en hier en daar een exoot) en een maand later vertelde Jan Katsman over de libellen in de provincie. Feitelijk spitste die avond zich vooral toe op het Leersumse Veld, want dat is ongeveer Jan's achtertuin en alle Utrechtse soorten libellen komen daar voor.

WNA lezing Vogels in Arkemheen-Eemland. Foto: Wim Smeets

Oeverzwaluwen. Foto Wim Smeets

Sil Westra en Elize Schokker presenteerden in september de resultaten van een nationaal waarnemingsonderzoek naar zoogdieren in tuinen. De bewegingscamera's waarmee dat onderzoek werd uitgevoerd, stonden ook in Amersfoortse achtertuinen. Een verrassende hoofdrol was er in Amersfoort voor de bunzing, die in redelijk veel tuinen opduikt.

Herfstmaand oktober was een mooi moment om het bomenbeheer van de gemeente Amersfoort tegen het licht te houden. Arthur Wopereis, adviseur beheer openbare ruimte bij de gemeente vertelde niet alleen over bomen en hun problemen, maar ook over de moeizame aanpak van de eikenprocessierups. Met een lezing over natuur rond Bunschoten sloot Wim Smeets het WNA-jaar af. Wim beheert met een aantal vrijwilligers de oeverzwaluwwand in zijn dorp en organiseert er maandelijks een vogeltelling. Daar was zoveel over te vertellen, dat het afsluitende deel over de polder Arkemheen in een hogere versnelling moest.

Nog even over dat buiten de lijntjes. In maart kwam de WNA dus in de Lieve Vrouw terecht, waar al een week lang de film had gedraaid over de wereldrecordpoging vogelsoorten tellen door Arjan Dwarshuis. Dwarshuis bleek een leuke verteller en zo'n 50 bezoekers hadden in de theaterzaal een levendige nazit met veel vragen aan hem. In mei en juni hebben we geëxperimenteerd met een nieuwe werkvorm van korte lezing met korte excursie op één avond, gewijd aan respectievelijk bijen en huiszwaluwen. Hoewel beide avonden een heerlijk en leerzaam zomeravonduitje opleverden, hebben we geen plannen om dit

concept volgend jaar te herhalen. Een incidentele, min of meer spontane uitstap zoals die filmavond in de Lieve Vrouw sluiten we natuurlijk nooit uit, maar staat - vanzelfsprekend - ook niet gepland voor 2019.

De WNA bestond dit jaar uit Kees van Wegen (KNNV), Kees de Heer (KNNV, IVN), Rien Jans (Vogelwacht Utrecht, IVN), Renée van Assema (Gemeente Amersfoort, KNNV, IVN) en Anneke Abma (IVN) als werkgroepleden. Ans Dijkstra voorziet op de lezingenavonden het publiek van koffie en thee.

Jaarverslag Werkgroep Natuurexcursies

door Mary Schiffer en Wil Schonewille

Het afgelopen jaar zijn er weer 11 publieksexcursies georganiseerd. In januari organiseerden we voor de eerste keer een doorstap-excursie. Dit was een succes en voor herhaling vatbaar. Zo'n 50 belangstellenden, onder wie veel nieuwe gezichten, genoten van de gevarieerde wandeling door landgoed Den Treek Henschoten. De paddenstoelenwandeling in oktober was, met 80 deelnemers waarvan 10 kinderen, de grootste publiekstrekker. Een geweldig leuke wandeling, die in het Lockhorster bos werd gehouden.

De meeste excursies kunnen rekenen op een vaste groep deelnemers. In de tweede helft van het jaar viel het op dat er vaker voor ons onbekende personen meeliepen. Het is leuk om hen met het IVN te laten kennismaken en het gebied op onze manier te laten beleven. De rolstoel/rollator/scootmobiel geschikte excursies werden goed bezocht door deelnemers die minder mobiel zijn. Zij vinden het prettig dat er ook wat voor hen wordt georganiseerd. Wij zullen kijken of wij dit kunnen uitbreiden. De opkomst van de excursies was gemiddeld 35-40 personen.

Dit jaar zijn er meer Likes via Facebook binnengekomen. Nieuwe deelnemers hebben ons ook via dit digitale medium gevonden. Ze vinden het leuk om na afloop van de excursie een klein verslag met een foto te ontvangen.

Theo van de Water verzorgde een interne scholing voor de gidsengroep met als thema "Leven in en om het water". Naast de theorie-avonden waren er veldexcursies. Tijdens de veldwerkexcursie in maart onderzochten we een broedhoop en vonden 120 eieren van de ringslang. Zoiets overkomt je niet elke dag!

Wilma Roozeboom heeft afscheid genomen van de werkgroep. Tijdens het gidsenoverleg in maart werd zij bedankt voor haar inzet de afgelopen jaren. Na het afronden van de opleiding tot natuurgids in juni, hebben zich 6 nieuwe gidsen aangemeld bij de werkgroep. Ook vanuit de afdeling Apeldoorn heeft zich, na verhuizing naar Amersfoort, een natuurgids bij onze werkgroep aangesloten. De nieuwe gidsen worden door ervaren gidsen begeleid naar het zelfstandig uitvoeren en organiseren van een excursie.

Ons jaarlijkse gidsenuitje vond plaats op zaterdag 22 oktober. We bezochten onze oud-collega Ton Schockman op zijn nieuwe adres in Drenthe. We maakten een mooie wandeling in de buurt en er werd gelijk weer de nodige bomenkennis gedeeld.

Een aantal gidsen neemt ook deel aan activiteiten in het Groene Huis, bijvoorbeeld aan de cursus Natuurouder, het Groen Café, Groen doet Goed en Klimaatneutrale stad. Ook nemen wandelgidsen deel aan de Fotowerkgroep, de werkgroep Vleermuizen, de werkgroep ROM en zelfs aan het bestuur. Betrokkenheid bij het nieuw te ontwikkelen Termaten-klompenpad staat op een laag pitje. Op dit moment zijn er onderhandelingen met de landeigenaren en de gemeente om dit verder te realiseren. Enkele gidsen zetten zich in voor geologiewandelingen in het kader van het Geopark Utrechtse Heuvelrug. Hopelijk komt er op deze manier meer bekendheid en krijgt de Utrechtse Heuvelrug de status Geopark van Unesco. Nieuw dit jaar was het project Groene maatjes. IVN-leden die niet meer in staat zijn om zelf de natuur in te gaan, worden meegenomen naar plekken die ze graag willen bezoeken. Zo heeft een ouder echtpaar dit jaar de grutto's weer kunnen zien en horen in de polder.

Voor het komende jaar staan er weer diverse nieuwe ideeën en activiteiten op de agenda. In april start een cursus ecologie, die over een periode van 2 jaar de landschappen van Amersfoort zal behandelen. Kortom: ook in 2019 zijn er weer volop nieuwe uitdagingen voor de werkgroep natuurexcursies!

Jaarverslag Werkgroep Cursussen

Dit jaar was het vervolg op de eerder gestarte Opleiding IVN Natuurgids. Weer veel mooie bijeenkomsten met mooie onderwerpen. Ook het voltooien van het onderzoeksverslag en de eindpresentaties in juni. En tot slot de diploma-uitreiking aan 21 cursisten op 30 juni 2018 op hoeve Groot Zandbrink.

Voor de derde keer werd in het najaar een Natuuroudercursus georganiseerd. 22 Enthousiaste volwassenen die we in de huid van kinderen laten kruipen. Zes woensdagochtenden met veel doen en beleven, en een beetje theorie over natuur en pedagogiek.

Zoals elk jaar ook in 2018 weer de Natuuracademie. Georganiseerd in samenwerking met de KNVV en het Groene Huis. Tien mooie onderwerpen voor de woensdagavond en een zaterdagexcursie. Onderwerpen als het weer, vleermuizen, uilen, nachtvlinders, paddenstoelen, paardenbloemen en nog zo wat. In 2019 gaan we daar mee door.

De Werkgroep cursussen bestaat uit: Angelina, Henri, Gerda, Gert, Geke, Lonneke, Theo en Viveke (met medewerking van velen).

Jaarverslag Werkgroep Ruimtelijke Ordening en Milieu

door Olav-Jan van Gerwen, Wil Schonewille en Paul Camps

2018 was een mooi jaar voor de werkgroep ROM (Ruimtelijke Ordening en Milieu). Rond de zomer heeft de werkgroep Bomenlanen Park Schothorst zijn werkzaamheden voor het beheer en onderhoud van de Kersenlaan, de Rode Beukenlaan en de Eikenlaan (Potboschlaan) afgerond. De vervanging van de Kersenlaan was begin 2018 gerealiseerd. De plannen voor de Rode Beukenlaan zijn tijdens een informatie--avond besproken. Vragen en antwoorden hebben we weer op de website Vitaal Park Schothorst gezet. De uitvoering van de plannen voor de Rode Beukenlaan, aanplant van een groot aantal jonge rode beuken ('-veren') die op termijn de huidige beuken moeten vervangen, zal in 2019 worden opgepakt. Geen grootschalige kap van bomen dus, maar zoveel mogelijk gebruik maken van natuurlijke processen.

Een andere in het oog springende activiteit was het opstellen van een IVN-zienswijze op de plannen voor vernieuwing van knooppunt Hoevelaken. Kort samengevat: benut de duurzaamheidskansen die dit megaproject van 774 miljoen euro biedt, door bijvoorbeeld zonnepanelen, geluidsschermen, stil asfalt en aanplant van bij-vriendelijke (inheemse) beplanting. En integreer het nieuw geplande ecorecreaduct met het huidige fiets/wandelviaduct (Paradijsweg). Zie ook de wintereditie van de Natuurkijker.

Daarnaast heeft de werkgroep ROM:
- actief meegedacht met het platform Coelhorst - een platform van mensen die Coelhorst een warm hart toedragen - waar gezamenlijk ideeën ontwikkeld en uitgevoerd kunnen worden. Zo is het laarzenpad in gebruik genomen, waardoor het landgoed in het weekend toegankelijk is voor wandelaars. En wie weet komen er nog mooie ideeën voor het beheer van de boomgaard;
- deelgenomen aan een NMU-discussiebijeenkomst in het Groene Huis over Energielandschappen en een bijeenkomst over de operatie Steenbreek in het gemeentehuis;
- studenten begeleid met hun stage-onderzoek in de wijk Schothorst voor de opleiding Watermanagement van de Hogeschool Larenstein Velp;
- deelgenomen aan een fietstocht door de wijk met Groene Raad Schothorst en de gemeente;
- 'groen en bestrating' helpen beoordelen aan de hand van een puntenlijst die ook bij de Bomenleidraad wordt gebruikt;

• deelgenomen aan het maandelijkse Groencafé in het Groene Huis;
• deelgenomen aan de Raad van Toezicht van de Natuur en Milieufederatie Utrecht (NMU).

In 2019 hopen we een bijdrage te kunnen gaan leveren aan het concreet handen en voeten geven aan de Groenvisie van de gemeente Amersfoort. Geïnspireerd om mee te denken en doen met de werkgroep ROM? Welkom!

Werkgroep Knotten, seizoen 2018-2019

Dit seizoen 'knotten' we weer voor de stichting 'de Boom' aan elementen langs de Arnhemseweg ter hoogte van nummer 84. Het knotten is eigenlijk niet helemaal van toepassing dit seizoen, omdat we met name elzen aan het afzetten zijn. De elzen zijn al ongeveer 15 jaar niet meer gekortwiekt, en hier en daar behoorlijk dik, zodat het omzagen ervan opweegt tegen een behoorlijke fitness sessie. Tot voor kort was de sloot helemaal leeg en konden we er aan alle kanten bij. Nu moeten we weer gaan balanceren en hier en daar een nat voetje halen.

Onze groep bestaat al jaren. We zijn op zoek naar jongere aanwas. Geïnteresseerd? Tussen oktober en half maart zijn we om de 14 dagen een halve zaterdag aan het zagen. Zie onze planning op https://sites.google.com/site/knotploegamersfoort/home. Kom gerust eens kijken!

Jaarverslag Werkgroep Jeugd

door Madelon Laudy

Ook het afgelopen jaar heeft de Werkgroep Jeugd elke maand een leuke activiteit bedacht, waarbij elke keer tussen de 14 en 18 kinderen kwamen meedoen. Ze hebben volop genoten, weer of geen weer! Er zijn drie activiteiten die we elk jaar herhalen. De eerste is altijd het knotten, onder de bezielende leiding van de knotploeg. Dan komen meestal alle kinderen, want dat vinden ze echt te gek om te doen: vet stoer, niet altijd gemakkelijk, maar altijd een grote uitdaging. De knotploeg geeft eerst uitgebreide informatie over hoe de kinderen het gevaarlijke gereedschap moeten gebruiken, en dan gaan we aan de slag! Dit keer was dat in een weiland van Landgoed de Boom vlakbij restaurant de Mof in Leusden. Hier stonden zowel dunne als dikkere bomen, zodat iedereen het verschil kon voelen. Het zagen vereist veel doorzettingsvermogen, maar de kinderen worden daar bloedfanatiek van! Gelukkig worden ze goed en geduldig begeleid door de leden van de knotploeg, waarvoor onze hartelijke dank! Het blijkt ieder jaar een activiteit te zijn die scoort in de top 2.

De andere twee vaste thema's zijn de paddentrek en NLschoon. Omdat het overzetten van de padden langs de Schothorsterlaan vanaf de schemering en in het donker gebeurt, en niet van tevoren te plannen is, doen we dit als een extraatje in april. Ook dit is een populaire bezigheid onder leiding van Rob Hemmelder van het CNME. Met hun nacht-speurogen zien de kinderen zelfs de kleinste padjes glimmen. Ook het tellen en sexen van de diertjes vinden ze geweldig. En natuurlijk lekker laat naar bed. NLschoon is altijd in maart. Behalve het verzamelen/prikken van afval in de buurt van het CNME ('wie vindt het meest vreemde ding …?') hebben we ook een quiz gedaan over afval, en hebben we van melkpakken zelfbewegende en nuttige dingen gemaakt.

In januari zijn we gaan kijken naar knoppen van bomen, en naar kegels en vruchten. Dit deden we samen met een stagiaire van de gidsencursus, in een stuk bos tussen Birkhoven en de Korte Duinen. Het was best moeilijk. Maar het leren herkennen van bomen in de winter bleek ook leuk en leerzaam te zijn. April hebben we naast de padden ook aan bijen gewijd. We zijn naar de bijenstal gegaan en hebben zelfs in de kast kunnen kijken. In mei waren er de lieveheersbeestjes. Deze ochtend heeft Kees de Heer voor ons verzorgd met een mooie inleiding en vervolgens de struiken in om de nodige beestjes te spotten en te vangen om ze binnen van dichtbij te kunnen bekijken. En natuurlijk vinden kinderen niet alleen lieveheersbeestjes, maar ook spinnen en ander kruipertjes. Het was een gezellige en leerzame ochtend.

In juni hebben was er het eindfeest, dit keer op het Middeleeuws Erf bij de Vikingen. We vielen met onze neus in de boter, want het bleek een internationaal weekend te zijn met Vikingen uit Duitsland, Denemarken en Scandinavië. We hebben onze ogen uitgekeken en genoten van het schouwspel. Jaap maakte ons daarna wegwijs in een lang vervlogen wereld. We leerden wol spinnen op een stokje, leer bewerken waarbij iedereen een eigen amulet heeft gemaakt en ook vechten als een Viking (met houten wapens). Tussendoor hebben we groentesoep gemaakt (alle groenten snijden, vuurtje maken en soepje koken) en lekker opgesmikkeld met wat brood. Aan het eind hebben we van een aantal kinderen afscheid genomen en ook van drie(!) van de begeleiders: Ina, Elly en Angelina. Dank-jullie-wel dames voor jullie jarenlange inspirerende bijdrage!

Na de zomervakantie zijn we gestart met drie nieuwe ingewerkte begeleiders en een aantal nieuwe kinderen. De meesten van hen zijn tussen de 6 en 9 jaar oud. We zijn gaan varen met de Waterlijn. Gert Lodewijk heeft van alles verteld over de planten en (water)dieren die we tegenkwamen in park Randenbroek en het beekdal. Bij de natuurspeelplaats gingen we van boord om even lekker te rennen en spelletjes te doen. Ook de terugtocht was een belevenis. Oktober is de paddenstoelenmaand. Deze keer gingen we naar het Lockhorsterbos, waar altijd paddenstoelen te vinden zijn. De kinderen verbaasden zich over elk

exemplaar en steeds moest ‘meester’ Leendert vertellen wat voor bijzonders ze nu weer hadden gevonden. Het was een leuke en leerzame speurochtend.

Tot slot hebben we in november een groot insectenhotel in elkaar gezet bij Zandvoort aan de Eem, samen met drie mannen van het Groene Spoor. Zij hadden gezorgd voor gereedschap en wat hout. Maar we moesten zelf in de directe omgeving riet, mos en extra hout gaan zoeken. Vervolgens moest dat allemaal op de juiste lengte worden geknipt en gezaagd. Het is een fantastisch hotel geworden dat nog steeds te bewonderen is. Daarna konden de kinderen dertig meter verderop gaan kijken naar de intocht van Sinterklaas!

Al met al was het weer een mooi jaar. Voor dit jaar hebben we nog te weinig bedenkers en begeleiders, daarom blijven Lucy en Madelon nog even bij de werkgroep. Het blijkt moeilijk te zijn om nieuwe enthousiaste begeleiders te vinden. En dat terwijl we zulke leuke, nieuwsgierige, alles tot-in-detail-ziende en alles-willen-wetende kinderen in de jeugdgroep hebben. Heb je belangstelling, meld je aan!
Ina, Elly, Angelina, Lucy, Brigiet, Christel, Caroline, Maria (afgezwaaid) en Madelon

Duiventil op zolder

Tekst en foto: Tjap Broekema

Op een dag komt er een melding van een bewoner van een oud appartementencomplex in de wijk Liendert. De man heeft al geruime tijd last van jeuk. Desgevraagd vertelt hij kleine beestjes te zien op de muur van zijn slaapkamer.

Bij inspectie blijkt het om vogelwandluis te gaan. Dit zijn bloedzuigende insecten die een jeukende huiduitslag kunnen veroorzaken. Samen met allerlei andere kleine diertjes leven ze in nesten van vogels en ze komen ook voor in uitwerpselen en nestmateriaal uit verlaten nesten. De bewoner laat weten dat meerdere huurders overlast ervaren van duiven op hun balkon. Ook heeft hij resten van duivennesten op zijn balkon aangetroffen.

Hoe heb ik het duivenprobleem opgelost bij de hoogbouw in Liendert? Al speurend in de omgeving zag ik op een dag boven het gebouw een zwerm duiven cirkelen. Ze landden op het schuine dak van het complex. Even later zag ik enkele duiven via een dakraam op de zolderverdieping naar binnen vliegen.

Eenmaal via het trappenhuis naar boven gelopen kwam ik op de bovenste verdieping. Hier bevonden zich zolderbergingen. Deze waren voorzien van huisnummers van de bijbehorende ondergelegen woningen. Bij een van de bergingen zag ik wat donsveertjes tussen de deursponningen zitten. Ook hoorde ik achter deze deur gekoer en gefladder.

Ik belde aan bij een oudere bewoonster die niet bleek te weten dat ze de beschikking had over een berging op de bovenste verdieping. Ze vertelde er al negen jaar te wonen. Al die tijd had naast haar voordeur een sleutel gehangen waarvan ze de bestemming niet wist.

De bewuste sleutel bleek inderdaad te passen op het slot van de berging. De deur ging maar met moeite open, de oorzaak: een enorme vracht duivenmest erachter. Wat ik aantrof was bijna onbeschrijfelijk: opvliegende duiven, jonge kuikens, uitwerpselen, veren, nesten, eieren en kadavers. Via het kapotte dakraam bleken de duiven de zolderberging in en uit te kunnen vliegen.

Met karton heb ik het dakraam provisorisch afgedekt en aan het uitzetijzer van het geopende dakraam heb ik ijzerdraad bevestigd. Het andere uiteinde van het ijzerdraadje door het sleutelgat naar buiten gevoerd en ik deed de deur weer dicht.

Die avond, toen het donker was, ben ik met mijn collega naar de locatie teruggegaan, op het moment dat alle duiven binnen waren. Ik trok aan het ijzerdraadje dat uit het sleutelgat stak en hoorde het dakraam dichtvallen. Gewapend met onze stofmaskers, handschoenen, vangnet en zaklampen, vielen we binnen. Op diezelfde avond hebben we achtentachtig duiven weggevangen...

(Plaag)dieren in Amersfoort

Tjap Broekema is bestrijdingstechnicus dierplagen in Amersfoort en omstreken. In deze rubriek vertelt hij de komende periode iets over de (plaag)dieren met wie hij in zijn werk zoal te maken krijgt.

Huizenblok met zolderbergingen.

Rotsduiven, tortels en houtduiven

Postduiven zijn nakomelingen van verwilderde rotsduiven, in de tweede wereldoorlog losgelaten postduiven of niet naar hun hok teruggekeerde wedstrijdduiven. Ze kunnen gastheer zijn van allerlei parasieten, zoals mijten, teken, vlooien, luizen, et cetera. Daarnaast kunnen ze ziekten overbrengen.

Postduiven worden niet tot de beschermde vogels gerekend omdat ze gedomesticeerd zijn. Ze mogen dus bestreden worden, dit in tegenstelling tot Turkse tortels en houtduiven, hoewel ook die laatsten voor flinke overlast kunnen zorgen. Ik herinner me een melding van een inwoner van Amersfoort waarvan de wagen helemaal onder werd gepoept door houtduiven, die een vaste rustplek hadden gevonden op een boomtak boven zijn auto. Je zou kunnen zeggen: parkeer je auto op een andere plek. Helaas was dat in dit geval geen optie, omdat het hier een gehandicaptenparkeerplaats betrof.

Opmerkzaam wandelen

Elke keer ontdekken we weer dat kijken wat anders is dan zien. Op eenzelfde stukje begroeiing bijvoorbeeld ziet de één een plant, de ander een insect en weer een ander de stand van de knoppen of een mineergang in het blad.

Op de foto is onze eerste waarneming van groot hoefblad te zien, op 12 februari 2019. Het is altijd weer heel bijzonder om de bloemen geboren te zien worden uit de opwarmende aarde. Het eerste speenkruidje vonden we even verderop en eind februari is al haast niet meer bij te houden wat zich toont. Zo bewegen we mee met het seizoen en we verbazen ons steeds weer over de verscheidenheid die we aantreffen zo dicht bij huis. Inmiddels zijn de lach van de groene specht en het geroffel van de grote bonte specht te horen, zingt de lijster uit volle borst en zit de bosuil rustig op zijn plek in de beuk bij het Groene Huis.

Wil je ook een keer met ons meelopen? We vertrekken elke dinsdagochtend om 10.00 uur vanaf het Groene Huis en we zijn rond 12.00 uur weer terug.
Informatie bij Wil Schonewille, telefoon 06-51402753.

Park Schothorst

Elke dinsdagochtend verzamelt zich een groepje wandelaars bij het Groene Huis, voor een wandeling gericht op waarnemingen in de natuur in en rondom park Schothorst. Meestal beginnen we met een rondje door de vegetatietuin. We volgen de planten in hun ontwikkeling door de seizoenen heen, en we letten op alle andere zaken die we opmerken. Wil Schonewille doet verslag.

Groot hoefblad op 12 februari. Foto: Wil Schonewille

Zesoogspin

Tekst en foto: Henny de Bruin

In de voorgaande afleveringen heb ik enkele spinnen behandeld die je ook 's winters kunt zien, zoals de struikspin, de kaardespin en de venstersectorspin. Ook de volgende spin hoort daarbij. Hij is bij vrijwel elk huis aan de buitenzijde van de gevel te vinden. Dit is de zesoogspin, die in sommige boekjes ook wel muurspin wordt genoemd.

Zesoogspinnen worden zo genoemd omdat ze (uiteraard) maar zes ogen hebben, terwijl de meeste andere spinnen het met acht moeten doen. Niet dat spinnen veel kunnen zien: de meeste soorten kunnen niet meer dan licht en donker onderscheiden. Zesoogspinnen worden ook wel muurspinnen genoemd omdat ze zich in allerlei kleine holletjes, gaatjes en spleetjes verbergen, onder andere in boomschors en muren.

Zesoogspinnen maken geen wielweb, zoals de kruisspin. Maar ze verstoppen zich in een klein holletje of buisje dat ze bekleden met spinsel. Overdag zie je alleen de lege opening van het holletje: de spin zit er diep in weggestopt. Maar in het donker zie je (met een zaklampje) uit het gaatje een paar donkere voorpoten steken. Rondom dat holletje heeft de spin meestal in alle richtingen een soort 'struikeldraden' gespannen.

Muurzesoog. Foto: Henny de Bruin

Spinnen rond het huis

Henny de Bruin verzorgt een artikelenserie over spinnen, die je thuis gemakkelijk kunt vinden, binnenshuis, rond het huis of in de tuin. In iedere aflevering portretteert hij één soort.

Als er dan een insect langs loopt, voelt de spin aan de trilling in de draden waar de prooi zich bevindt en hij komt dan als een duveltje-uit-een-doosje naar buiten, grijpt het slachtoffer en sleurt het naar zijn holletje. De meeste prooien zijn te groot om mee naar binnen te nemen, dus blijft het insect er vlak voor liggen of hangen. De spin zuigt daar het slachtoffer leeg. Weet je eenmaal waar zo'n spin zit, dan kun je hem elke avond even opzoeken en zien of hij al wat heeft gevangen.

De zesoogspin is een tamelijk grote spin - ongeveer 10 millimeter - met een vrij groot donkerbruin voorlichaam. Het achterlichaam is lichtbruin en langgerekt, met daarop in het midden een aantal met elkaar verbonden ovale donkere vlekken.

Er zijn verschillende soorten zesoogspinnen. De bij ons meest voorkomende soorten zijn de boomzesoog (Segestria senoculata, ook wel de gewone muurspin genoemd) en de iets grotere muurzesoog (Segestria bavarica, ofwel Beierse muurspin). Een derde soort is de kerkzesoog (Segestria florentina, ofwel Florentijnse muurspin). Dit is een forse spin: het grotere vrouwtje is meer dan 20 millimeter. Deze soort komt gelukkig veel minder voor, want het is bekend dat een beet ervan vrij pijnlijk kan zijn. Deze soort is in of rond Amersfoort nog niet bekend.

Lezing over Geopark Heuvelrug

De Openbare Bibliotheek en Dorpsbelangen Hoogland organiseren op vrijdagavond 10 mei 2019 een lezing over het Geopark Heuvelrug. Landschapsgids Kees de Heer vertelt over de 'Aardkundige Monumenten' van onze regio, over de boeiende reliëfverschillen en over de plannen van het Burgerinitiatief Geopark. Het is de bedoeling dat de gehele Heuvelrug, vanaf de Grebbeberg tot aan het Gooi, de Unesco-status van Geopark krijgt. De reliëfverschillen zijn verreweg het grootst op de stuwwal, maar zijn op de flanken eveneens fors. De aardkundige waarden, de dekzandruggen en de hoogteverschillen van Hoogland komen in deze Geopark-lezing ruimschoots aan bod.

Forse reliëfverschillen in 'Aardkundig monument' Soester duinen. Foto: Kees de Heer

Datum: vrijdag 10 mei, aanvang 19.30 of 20.00 uur
Locatie: Dorpshuis de Neng, Engweg 7 in Hoogland

Paarse dovenetel: gesloten bloemen en mierenbroodjes

Tekst en foto's: Joop de Wilde

De paarse dovenetel lijkt zo'n onooglijk, niet opvallend, zeer algemeen voorkomend plantje. Maar toch heeft de paarse dovenetel een unieke eigenschap die slechts met weinig andere planten wordt gedeeld. Het gaat om 'cleistogamie', een mechanisme waarbij bloemen zich niet openen en waarbij binnen de gesloten bloemknop zelfbestuiving plaatsvindt. Er vindt bestuiving en vruchtvorming plaats zonder dat de bloem zich heeft geopend. Er zijn slechts weinig voorbeelden van Nederlandse planten die over dezelfde eigenschap beschikken. Een paar voorbeelden zijn maarts viooltje, bosviooltje, glad vingergras en paarse aspergeorchis.

Als we kijken naar het blad en verschijningsvorm van brandnetels en dovenetels, hebben ze zowel qua uiterlijk als qua naam sterke overeenkomsten. Maar schijn bedriegt. Brandnetel en dovenetels hebben weinig met elkaar te maken, anders dan dat ze beiden tot de flora behoren.

Stadsplanten: urbane flora van Nederland

Op de website www.stadsplanten.nl worden allerlei stadsplanten geportretteerd. Joop de Wilde plaatst op deze site zeer regelmatig bijdragen over 'Stadsplanten in Amersfoort'. Hij geeft vooral aandacht aan planten die algemeen voorkomen in een bepaalde tijd van het jaar. Dat geeft de grootste kans dat de beschreven plant op dat moment eenvoudig in de eigen omgeving gevonden kan worden. Daarnaast meldt Joop de Wilde natuurlijk ook vondsten van bijzondere, zeldzame planten.

Brandnetel en dovenetels behoren tot verschillende families. De grote brandnetel en de kleine brandnetel vormen samen met klein- en groot glaskruid de brandnetelfamilie. Alle dovenetels behoren tot de familie van de lipbloemigen. Bloemen van lipbloemigen zijn altijd tweezijdig symmetrisch. Dat betekent dat je de bloem in het verticale vlak doormidden kunt snijden en dat dan de linkerhelft het spiegelbeeld is

De paarse dovenetel behoort tot de lipbloemigen: iedere bloem heeft een vergroeide kelkbuis die uitloopt in een boven- en een onderlip.

van de rechterhelft. Bij horizontaal doorsnijden gaat het verhaal niet op.

De naam 'lipbloemen' duidt op de typische vorm van de kroonbladen die vergroeid zijn tot een kelk met een onder- en een bovenlip. Veel planten uit deze familie hebben vierkante, holle stengels. Dat is ook bij de paarse dovenetel het geval.

De naam 'dovenetel' duidt aan dat de plant qua uiterlijk lijkt op een brandnetel, wel behaard is, maar geen brandharen heeft. Dove betekent dan ook doof = niet werkend, niet stekend. Paarse dovenetel en brandnetel komen voor in dezelfde habitat, vaak stikstofrijke grond in bermen en verruigd terrein. De paarse dovenetel bloeit, als er geen strenge vorst is, eigenlijk het hele jaar door. Als er wel sprake is van een echte winter, dan is de plant één van de eerste die in bloei komt.

Met de vruchtjes van de paarse dovenetel is ook iets bijzonders aan de hand. Aan de onderzijde van de vruchtjes zit een vlezig aangroeisel dat 'mierenbroodje' wordt genoemd. Mierenbroodjes komen bij veel meer plantenvruchten voor. In België en Nederland zijn zo'n tweehonderd plantensoorten bekend die zaden of vruchten met een mierenbroodje hebben. Zij bevatten een olieachtige stof die zeer aantrekkelijk is voor mieren. Deze dieren slepen de zaadjes mee en leveren zo een bijdrage aan de verspreiding van de planten.

De zaden van de paarse dovenetel hebben aan de onderzijde een mierenbroodje.

Bovenlip van de paarse dovenetel met oranje meeldraden.

De paarse dovenetel kent cleistogamie: binnen de gesloten bloemknop kan zelfbestuiving plaatsvinden.

De paarse dovenetel is een klein onopvallend plantje, dat bijna overal aanwezig is. Bij niet te strenge vorst bloeit het plantje het hele jaar door.

Sandd
Port betaald
Port payé

INDIEN ONBESTELBAAR:
IVN-AFDELING AMERSFOORT
POSTBUS 1012, 3800 BA AMERSFOORT

Het IVN

Het IVN, Instituut voor natuur- en milieu-educatie en duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer (kennis over) natuur en een betere kwaliteit van het milieu.
Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en een aantal regionale consulentschappen. Meer dan 25.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.
Minimum bedragen contributie: actief lid € 24,-, gezinslid € 5,-, donateur € 10,- en jeugdlid gratis.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Mens en natuur. Plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter Ruud van Nus, tel 033-4623011, email ruudvannus@live.nl
Website: www.ivnamerfoort.nl

Groene agenda

3 april - Introductieavond Voedselbos Leusden
14 april - Excursie Vroege vogels
1 mei - Minicursus Solitaire bijen
3-5 mei - IVN weekend
10 mei - Lezing Geopark Heuvelrug
15 mei - Minicursus Boombloemen & vruchten
19 mei - Groene Dag Wandeling Schothorst-Hoogland
16 juni - Wandeling Bloeidaal
19 juni - Minicursus Wieren

Zie pag 2-4 (Excursies en Minicursussen), pag 5 (IVN weekend), pag 7 (Voedselbos Leusden) en pag 21 (Geopark lezing) voor meer informatie.

Nieuwjaarsreceptie 2019 - IVN- en KNNV-afdeling Amersfoort eo. organiseerden op zondag 13 januari een gezamenlijke Nieuwjaarsreceptie in De Groene Belevenis in Leusden, met een excursie door de Schoolsteegbosjes. Foto: Hennie van Vliet

De KNNV

De KNNV, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, is een vereniging voor veldbiologie en houdt zich actief bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Onder de leden zijn zowel vakmensen als liefhebbers die meer willen weten.
De KNNV verzorgt excursies en lezingen, kampen en reizen, en inventariseert natuurgebieden. Leden ontvangen het landelijke verenigingsblad Natura dat viermaal per jaar verschijnt, met informatieve artikelen over natuur, natuurbescherming, boekbesprekingen en nieuws uit de vereniging. KNNV-leden krijgen korting op boeken uit de eigen KNNV uitgeverij. Het lidmaatschap van de vereniging kost 28 euro per jaar voor leden, en 14 euro voor huisgenootleden. Donateurs betalen minimaal 10 euro per jaar. IBAN KNNV Amersfoort is NL05 INGB 0000646241.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Natura, plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter: Joop de Wilde, tel. 033-4942126, email jdewilde@euronet.nl